

Starea de spirit a poporului român în preajma actului istoric de la 23 August 1944

IOAN SCURTU

Succesul Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944 a fost determinat de o multitudine de factori, obiectivi și subiectivi, interni și externi, în rândul cărora se înscrie, la loc de frunte, starea de spirit a poporului român, voința sa de a-și crea un nou destin istoric. Evident, această stare de spirit a fost generată de contextul concret-istoric, dominat de evoluția evenimentelor militare, de politica promovată de regimul antonescian.

După circa trei ani de război aproape că nu exista familie care să nu fi pierdut pe cineva pe front, viața economică se deteriorase considerabil, sentimentul insecurității naționale și personale devenise dominant. La 26 martie 1944 trupele sovietice au ajuns pe Prut, iar a doua zi au depășit granița stabilită prin notele ultimative din iunie 1940, fapt ce deschidea perspectiva desfășurării războiului pe teritoriul României, cu toate consecințele dezastruoase ce decurgeau din acest fapt.

În ziua de 2 aprilie ziariștii sovietici și străini acreditați la Moscova au fost convocați pentru a asculta o comunicare importantă a comisarului pentru afacerile externe, Viaceslav Mihailovici Molotov, în numele guvernului U.R.S.S. Acesta a declarat că „unitățile de înaintare ale Armatei Roșii, urmărind armatele germane și trupele române aliate cu acestea, au trecut în câteva puncte râul Prut și au pătruns pe teritoriul românesc. Comandamentul Suprem al Armatei Roșii a ordonat unităților sovietice de înaintare să urmărească inamicul până la înfrângerea totală și capitulare. În același timp — afirma demnitarul — guvernul sovietic declară că nu urmărește scopuri de cucerire a nici unei părți din teritoriul românesc sau de schimbarea regimului social existent în România și că înaintarea trupelor sovietice în România este exclusiv dictată de necesitatea militară și de continua rezistență opusă de trupele dușmane”¹. El a ținut să precizeze că această declarație a fost făcută de comun acord cu guvernele S.U.A. și Marii Britanii.

După repetate încercări de continuare a ofensivei, la 6 mai 1944 trupele sovietice au trecut în apărare, frontul stabilizându-se pe aliniamentul următor: lînanul Nistrului — Nistru până la Duboșari — nord-est Chișinău — nord Cornești, nord Iași — nord Tirgu Frunos — nord Tirgu Neamț — catenele estice ale sectorului nordic al Carpaților Orientali-Kuty². Perspectiva reluării luptelor plana asupra populației României, fapt ce alimenta o stare de spirit îngrijorătoare. La rândul lor, guvernul și forțele politice burgheze s-au angajat în ample negocieri secrete vizînd încheierea armistițiului, care nu vor duce însă la nici un rezultat practic.

¹ Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 52/1944, f. 108 23. August 1944. Documente, vol. II, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 192—193.

² Hans Kissel, *Die Katastrophe in Rumänien, 1944*, Darmstadt, 1964, p. 26.

Din martie-aprilie 1944, la vechile probleme și greutăți cu care se confrunta poporul român s-a ridicat una nouă, și anume exodul populației românești din Basarabia și nordul Moldovei, spre interiorul țării. Zeci de mii de oameni și-au părăsit vetrele căutându-și un adăpost în teritoriul neocupat, solicitând sprijinul autorităților și al populației civile. Ei se adăugau suteilor de mii de români veniți după 30 august 1940 din teritoriul cedat Ungariei horthyste prin dictatul de la Viena. Efortul autorităților — în special al Comisariatului pentru refugiați — și al populației nu au putut oferi întotdeauna alinarea suferințelor și ajutorul concret atât de necesar acestor români nevoiți să ia drumul pribegiei.

Dar problema cea mai gravă a fost aceea a bombardamentelor engleze și americane. Primul bombardament avusese loc în ziua de 1 august 1943, cu 177 de avioane americane³, după care a urmat o pauză, fiind reluate la 4 aprilie 1944. Ele au continuat la 5 aprilie, 18 și 31 mai, 22, 23/24 (noaptea), 26, 26/27 (noaptea), 27/28 (noaptea), 28 iulie, 8, 9, 10, 16/17 (noaptea) august vizînd, cu precădere, Capitala și Valea Prahovei (zona petrolieră). Cît de expusă era populația la aceste bombardamente, rezultă din darea de seamă întocmită de Marele Stat Major pentru zilele de 8 și 10 august. Astfel, în ziua de 8 august un număr de circa 120 de avioane de vînătoare și de bombardament au atacat în trei valuri pe trei direcții: 1) Tîrșopol — Rm. Sărat — Buzău — nord Ploiești — est București — Giurgiu — cursul Dunării pînă în Oltenia; 2) Tîrșopol — Tulcea — Galați — Buzău — Urziceni — est București — Giurgiu — cursul Dunării pînă în Oltenia; 3) Tîrșopol — Tulcea — Galați — Lehliu — sud București — Giurgiu — cursul Dunării pînă în Oltenia⁴. În ziua de 10 august au atacat trei grupuri, totalizînd circa 1 000 de avioane, dintre care circa 600—700 de bombardament, celelalte fiind de vînătoare; primul grup a intrat în țară la ora 8,45 și a urmat trei itinerarii: 1) Bazaș-nord Tg. Jiu-nord Rm. Vlcea — Voinești (Muscel) — Cîmpina — Ploiești; 2) Turnu Severin — Drăgășani — Pitești — Trgoviște — Ploiești; 3) Cetate (Mehedinți) — Craiova — Slatina — Costești — Titu — Ploiești. Al doilea grup a pătruns în spațiul aerian al României la ora 10,10 urmînd traseul: Calafat — Craiova — Drăgășani — Pitești — Titu-nora-est București — Ploiești. Al treilea grup a intrat în țară la ora 10,35 și a străbătut itinerarul: Tarutino-nord, Galați — Făurei — Urziceni — Brănești-sud București — Drăgășani (Vlașca). În această zi orașul Ploiești a fost atacat între orele 9,50—11,30 de 600 de avioane în 12 valuri⁵.

Scopul acestor bombardamente era politic, urmărind să determine factorii responsabili din România să capituleze în fața Aliaților. A declarat-o chiar ministrul de externe al Marii Britanii: „Bombardamentele vor continua pînă ce Maniu sau Antonescu vor întreprinde acțiuni pozitive de punere în practică a dorinței profesate de a capitula în fața Aliaților”⁶. Consecințele erau însă foarte grav resimțite de poporul român, de masa cetățenilor.

Astfel, la 4 aprilie ținta principală a fost Gara de Nord din București dar aici „fuseseră formate multe trenuri, toate înșesate cu refugiați din Basarabia, Bucovina și Moldova. Aceștia au primit lovitura directă și, ca urmare, numărul civililor morți și răniți a fost foarte mare”⁷. Un martor ocular descria astfel urmările unui bombardament asupra orașului Turnu Severin: „Severinul era pe sfert distrus, mormane de moloz și cărămidă înlocuiau casele, blocau străzile iar o serie de prieteni și cunoscuți îngropați pentru totdeauna în adăposturi (...). Străzile erau blocate cu acoperișuri de case, grămezi de cărămidă și moloz, resturi de mobile sparte, uși și cercevele de ferestre, șine de cale ferată azvirlite din gară ca niște jucării la distanțe de kilometri (...) la fabrica de bere cele 18 persoane care se refugiaseră în adăpost au fost îngropate de vii cu toată fabrica, transformată în pulbere deasupra lor”⁸.

Potrivit datelor oficiale în urma bombardamentelor din 4 și 5 aprilie în București s-au înregistrat 2 942 morți și 2 126 răniți, 905 case distruse și 1 373 avariate, iar în Ploiești au fost 22 morți și 361 răniți, 197 de case fiind distruse sau avariate⁹. O altă statistică, privind bombardamentele asupra orașului Ploiești și a localităților din preajmă în aprilie 1944 menționa: din cele 16 488 imobile existente în Ploiești au fost distruse sau avariate 5 429; în Cîmpina,

³ Eugen Preda, *Miza petrolului în vîltoarea războiului*, București, Edit. Militară, 1983, p. 121.

⁴ Arh. St. București, fond. Casa Regală, dosar 73/1944, f. 70—72.

⁵ *Ibidem*, f. 77—78.

⁶ Eugen Preda, *op. cit.*, p. 171.

⁷ 23 August 1944. *Documente*, vol. II, p. 819.

⁸ Elena M. Macavei, *Amintiri din viața sofului meu Mihail Macavei*, București, Edit. Politică, 1969, p. 163—164.

⁹ „Universul”, LXI, nr. 106 din 16 aprilie 1944.

Vălenii de Munte, Slănic și Urlați au fost ruinate 2 874 case, iar 8 659 case au fost deteriorate; numai în Ploiești au fost omorâte 420 de persoane, iar 427 au fost rănite¹⁰.

S-a creat o adevărată panică în rândul populației, viața economică a fost grav afectată, iar funcționarea mecanismului de stat a fost pusă la grea încercare. În momentul când se dădea alarma aeriană lumea fugea îngrozită spre adăposturi, iar când se anunța încetarea alarmei oamenii ieșeau cu teama că nu-și vor mai găsi casa sau întreprinderea unde lucrau pentru a-și cîștiga plina zilnică. Trăind în mijlocul acestei tragedii, scriitorul Gala Galaction nota în *jurnalul său*: „Din ceasul bombardării, Capitala României a intrat în haos. Ușurătatea morală a societății noastre românești se dă pe față, spăimîntătoare! Bombardamentul de la 4 aprilie a fost focul de pușcă tras în stolul de vrăbii. Cîteva au căzut; stolul întreg s-a risipit în vîzduh. Bucureștenii fug în toate părțile!”¹¹ Oamenii plecau în provincie, la țară, unde găseau un loc care să le ofere siguranța vieții. Guvernul a decis mutarea unor instituții și întreprinderi din București în localitățile din preajmă, sau chiar la distanțe mari (de exemplu întreprinderea Optică Română a fost mutată tocmai la Deva, o parte a personalului Societății de Radiodifuziune în comuna Hălchiu de lângă Brașov etc.). Sediul guvernului însuși a fost mutat la Snagov; inițial Ion Antonescu și-a stabilit reședința în palatul principelui Nicolae, dar generalul Ion Mănolescu i-a adus la cunoștință o scrisoare a principelui care se încheiea cu cuvintele: „Să se aleagă praful și pulberea de acela care va îndrăzni să calce pragul casei mele! Palatul este numai al meu, făcut prin truda și meritele mele”. În consecință, Antonescu s-a mutat în vila Weber de pe malul lacului Snagov, din satul Ciolpani. În mai 1944 principele Nicolae i-a trimis o scrisoare lui Ion Antonescu prin care-l invita să locuiască în palatul său, drept care conducătorul statului s-a mutat la Snagov¹².

Ca urmare a evacuărilor din cursul lunii aprilie, circa jumătate din populația Capitalei¹³ și peste 85 % din cea a Ploieștiului a fost mutată în zone mai ferite de bombardamentele engleze și americane¹⁴. Viața economică a acestor orașe a fost paralizată. Circulația feroviară se făcea și ea cu mare dificultate, cu „întreruperi și transbordări” cum scria un contemporan, care conchidea la 30 iunie: „Trăim de trei luni într-o atmosferă morală istovitoare”¹⁵. Într-o ședință a Consiliului de Miniștri, mareșalul Ion Antonescu aprecia „Statul a fost dezorganizat de inamic și de panică”¹⁶.

Prezența trupelor hitleriste pe teritoriul României, care în vara anului 1944 ajunseseră la 1 milion de persoane¹⁷, a creat numeroase și grave probleme poporului nostru, economice, financiare, dar și politice, morale. Pentru întreținerea militarilor germani, guvernul român plătea 12 miliarde lei, dar oficialitățile hitleriste nu erau mulțumite și cereau mărirea acestei sume. Replicind insistențelor lui Clodius, mareșalul Antonescu afirma: „În războiul celălat am avut un milion de ruși în țară, căpura nu le-am dat nici un leu soldă și nici aprovizionări. De unde sistemul acesta ca marile puteri să ducă războiul pe spatele țărilor mici?”¹⁸. Neprimind sumele cerute, ostașii germani recurgeau la devastarea unor magazine, la jefuirea populației, fapt ce crea o gravă stare de tensiune în țară.

Faptul că România fusese angajată în războiul hitlerist antisovietic a constituit cauza fundamentală a ostilității populației față de militarii germani. Un ofițer hitlerist scria că venind de pe frontul de Est, atunci când a intrat în România a avut sentimentul că a intrat „într-o țară dușmană”¹⁹. Eforturile oficialităților de a cultiva o atmosferă prietenească între germani și români n-au dat nici un rezultat. Locotenent-colonelul englez Chastelaine, aflat în România în perioada decembrie 1943 — august 1944, avea să scrie: „Personal am văzut ordinul dat ofițerilor de jandarmi de a lua parte la «celebrarea» celei de a treia aniversări a declarației de război a Germaniei din 22 iunie. Acest ordin era explicat că ofițerilor cărora le era adresat nu li s-ar fi permis să facă uz de vreo scuză pentru absența lor. Din rapoartele primite în ziua

¹⁰ Gh. I. Florescu și Const. Dobrescu, *Județul Prahova în anii 1940—1944. Noi contribuții documentare*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopoi»”, Iași (în continuare se va cita: „Anuarul I.I.A.”), XXII, vol. 2, 1985, p. 551.

¹¹ Gala Galaction, *Jurnal*, vol. II, București, Edit. Minerva, 1977, p. 488.

¹² Larry Watts, *În serviciul mareșalului*, vol. II, München, 1985, p. 47—48.

¹³ *Din cronică unor zile istorice*, București, Edit. Academiei, 1972, p. 19.

¹⁴ Gh. I. Florescu și Const. Dobrescu, *op. cit.*, loc. cit., p. 551.

¹⁵ Gala Galaction, *op. cit.*, p. 494.

¹⁶ *Din cronică unor zile istorice*, p. 19.

¹⁷ D. Sandru, A. Karețchi, I. Saizu, *Dificultăți în colaborarea româno-germană (1940—1944)*, în „Anuarul I.I.A.”, XXIII, vol. 1, 1986, p. 224.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Luchian Deaconu, *Țărâna română în anii 1934—1944*, Craiova, Edit. Scrisul Românesc, 1984, p. 209.

următoare, celebrarea a fost un total eșec, care nu a făcut nimănui plăcere, aproape întregul grup de români al audienței fiind prezent din ordin”³⁰. Același ofițer consemna: „La cinematografe, românele se scula și plecau dacă un ofițer sau soldat german se așeza lângă ele. Filmele germane de război erau în mod frecvent huiduite”³¹.

Dezorganizarea vieții economice dintr-o bună parte a României, eforturile pentru întărirea și dotarea armatei, presiunile tot mai puternice ale Berlinului vizînd sporirea livrărilor de petrol și produse alimentare au afectat într-o măsură crescîndă nivelul de trai al maselor.

Într-o scrisoare adresată de Walther Funk, ministrul economiei Reichului, lui Joachim von Ribbentrop, ministrul de externe al Germaniei, la 19 iunie 1944 se aprecia că atitudinea guvernărilor române era „de-a dreptul batjocoritoare față de orice rațiune și orice considerare a necesității germane”³²; la rîndul său Karl Clodius, ministru cu însărcinări economice speciale pentru sud-estul Europei, scria la 12 iulie 1944 lui Ribbentrop; „Mareșalul <Antonescu> se menține cu încăpăținare pe poziția că și în război prestațiile economice dintre doi aliați trebuie compensate; în plus, el nu este dispus să includă în această compensație partea de livrări de armament german care reprezintă substitutul pentru materialul de război român pierdut în Rusia”³³. Aflat sub presiunea comandanților militari germani, care cereau măsuri energice împotriva României, Ribbentrop scria la 20 iulie 1944 mareșalului Keitel: „E de la sine înțeles că, în această privință, trebuie să am grijă ca poziția României de stat aliat în purtarea războiului să fie luată în considerație și, de asemenea, să se lînească de persoana mareșalului Antonescu. A trata România ca un teritoriu ocupat, așa cum tind uneori diferite foruri germane, nu este, firește, posibil”³⁴. Totuși, sub presiunea continuă și stăruitoare a Reichului, inclusiv a lui Adolf Hitler, regimul antonescian a trebuit să facă noi și noi concesii, resimțite dureros de poporul român.

În consecință, se înregistra o diminuare a bunurilor de larg consum în primul rînd a celor alimentare, devalorizarea monetei naționale, și de aici o discrepanță crescîndă între salarii și prețuri, apariția fenomenului de speculă, de vindere la „negru”, fapt ce a dus la deteriorarea gravă a nivelului de trai al maselor. Desigur, fenomenul trebuie apreciat în funcție de datele concret-istorice, de situația din România de pînă în primăvara anului 1944, cînd abundența produselor alimentare era un fenomen obișnuit, spectaculos doar pentru cei ce vizitau țara noastră, nu însă și pentru poporul român. După cum trebuie avut în vedere faptul că în august 1944, România era una dintre puținele țări din Europa în care pîinea se vindea fără cartelă, ca în vremurile normale³⁵. Presa din 30 iulie publica știrea că din Spania sosise un nou transport de lămii, „care reușește, deocamdată, să acopere nevoile consumatorilor”³⁶. La începutul lunii august 1944, Comisariatul General al Prețurilor a luat următoarea decizie: „Toate restaurantele de lux, de categoria I-a și a II-a, fără nici o excepție, sînt obligate a servi meniuri fixe, după cum urmează: 1. Meniul fix nr. 1, compus din: a) o ciorbă cu carne de vacă, vițel, porc, pasăre sau cu pește; b) o mîncare cu carne de vacă, vițel, porc, pasăre sau cu pește; c) un desert (prăjitură, iaurt, brînză, fructe sau compot). 2. Meniul fix nr. 2, compus din: a) o mîncare cu carne de vacă, vițel, porc, pasăre sau cu pește; b) o friptură cu carne de vacă, vițel, porc sau pasăre la tavă cu garnitură; c) un desert (prăjitură, iaurt, brînză, fructe sau compot)”³⁷.

... Pentru o apreciere corectă a nivelului de trai al maselor menționăm prețurile la cîteva produse de larg consum: pîine (600 grame) — 29 lei, chiflă (50 grame) — 3,60 lei, zahăr tos — 225 lei kg., ulei de floarea soarelui — 215 lei l., carne de vită — 180 lei kg., unt vegetal — 237 lei kg., meniu restaurant pensiune, 3 feluri — 400 lei (categoria lux), 200 lei (categ. II-a) fîină de grîu — 51 lei kg., vin de masă — 180 lei l., bere la sticlă (500 gr) — 32,50 lei, bere la halbă (500 gr.) — 45 lei, pînză americană — 900 lei m., stambă — 700 lei m., postav mantale — 4 636 lei m., postav palton bărbați — 5 675 lei m., postav palton dame — 2 880 lei m., pătură (1;90;1,40 m.) — 5 391 bucata, haine de lucru — 4 800 lei costumul, bocanci — 4 560 lei perechea, pantofi damă — 5 400 lei perechea, lemne — 39 lei 100 kg., bae publică — 124 lei (pentru

³⁰ 23 August 1944. Documente, vol. II, p. 813.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem, p. 305.

³³ Ibidem, p. 361.

³⁴ Ibidem, p. 370.

³⁵ „Monitorul oficial”, nr. 169 din 27 iulie 1944; „Timpul”, VIII, nr. 2 612 din 18 august 1944.

³⁶ „Timpul”, VIII, nr. 2 592 din 30 iulie 1944.

³⁷ Ibidem, nr. 2 601 din 7 august 1944.

militari — 100 lei, pentru copii — 62 lei), iar — 7 lei („Universul”) sau 10 lei („Timpul”) chibrituri — 7 lei cutia, săpun — 230 lei kg, pachet tutun — 55 lei²⁸.

În același timp salariile erau următoarele: muncitor miner — 18 980 lei, muncitor necalificat din industria hîrtiei — 6 776 lei, telefonist principal — 7 800 lei, stenodactilograf — 12 100 (cu 2 gradații), dactilograf — 6 000 lei, om de serviciu — 3 700 lei, ziarist stagiar — 15 000 lei, ziarist definitiv — 20 000 (cu peste 10 ani vechime), prim redactor — 50 000 lei, contabil — 11 100 (cu o gradație), inginer stagiar — 11 200 lei, profesor definitiv — 22 250 lei (cu 5 gradații)²⁹. Conform regulamentărilor legale, toate întreprinderile și instituțiile erau obligate să plătească, pe lângă salariu, tuturor lucrătorilor care nu au lipsit nemotivat de la serviciu, cîte 1 000 lei lunar pentru fiecare copil pînă la vîrsta de 14 ani; în cazul copiilor care urmau o școală plata se făcea pînă la 16 ani³⁰.

Regimul dictatorial practica o politică represivă, în care drepturile și libertățile cetățenești erau concepute ca la cazarmă, cu supunerea necondiționată la ordinele guvernului. Oamenii se întrebau pentru ce România trebuia să continue războiul alături de Germania, de ce nu se cerea pace (adică armistițiul cu Uniunea Sovietică și cu celelalte state ale Națiunilor Unite). Continuarea războiului, care urma să se desășoare pe teritoriul României, era apreciată — de tot mai mulți români — ca o adevărată crimă.

Organele Ministerului de Interne informau despre starea de nemulțumire existentă în diferitele straturi ale populației, a masei de cetățeni în general. Astfel, un document din mai 1944, elaborat de Inspectoratul Muncii din Timișoara menționa: „Nemulțumirile muncitorilor încep să ia caracter de proteste. Salariile muncitorilor minieri nu au fost revizuite de la 1 august 1943, cînd au primit un spor de 15 %. În acest interval de timp scumpetea a crescut simțitor. În tot cursul lunilor aprilie și mai 1944 au fost urcate oficial prețurile la pline, făină, ulei, zahăr și tutun: Această mărire din ultimul timp a nemulțumit grav muncitorimea, în același timp venind și împrumutul pentru apărarea națională 1944”. Considerînd că cererile muncitorilor „sînt întemeiate”, Inspectoratul cerea să se intervină la Comisariatul General al Prețurilor ca „de urgență, dacă este posibil în citeva zile, să vină cu o decizie de revizuire a salariilor muncitorilor minieri, acordînd un spor de minimum 25 %”³¹. Într-un document de sinteză, Ministerul de Interne era informat în iunie 1944 asupra cauzelor de nemulțumire a muncitorilor: insuficiența salariilor, întreruperea activității unor întreprinderi, reducerea programului de lucru, concedieri fără respectarea dispozițiilor legale, acordarea de ajutoare insuficiente, neglata concediului medical și a celui de odihnă, lipsa de aprovizionare cu alimente și articole de îmbrăcăminte, rețineri din salariu³². În privința țărănilor, starea de nemulțumire era generată de insuficiența ajutoarelor pentru familiile IOVR și ale mobilizaților, rechiziționări de vite la prețuri inferioare celor de pe piață, achitarea a numai 40 % din valoarea bonurilor eliberate de către armata germană pentru diferite cumpărături, lipsa de cumpărători pentru cerealele produse de țărani³³. O notă informativă a Inspectoratului General al Jandarmeriei din 2 august 1944 privind starea de spirit a muncitorilor de la Uzinele Ferdinand (județul Caraș) constata nemulțumirea acestora deoarece „nu pot cîștiga nici atît cît să-și poată întreține familia”³⁴. O altă notă, din 3 august 1944, se referea la muncitorii de la Fabrica de hîrtie Bușteni (jud. Prahova) care erau „nemulțumiți pentru faptul că de cite ori se face cite o anchetă de către organele Ministerului Muncii acestea nu iau contact cu muncitorii, ci numai cu conducătorii întreprinderilor, ceea ce face ca în majoritatea cazurilor să se dea cîștig de cauză întreprinderilor (<...> Pe data de 1 iunie crt. s-a acordat un spor de 30 % (la salariu), însă pe aceeași dată Direcția fabricii a ridicat prețurile la alimente cu peste 100 %, așa că sporul nu a adus nici o ameliorare a situației”³⁵. Un document din 9 august relatea: „Muncitorii din regiunea petroliferă Moinești-Solonți, județul Bacău, sînt nemulțumiți deoarece în urma bombardamentelor asupra rafinăriilor din Ploiești s-a hotărît concedierea a 100 de muncitori de la schelele petrolifere Solonți”. Cei rămași în serviciu sînt nemulțumiți pentru că „Direcțiunea societății nu-l aprovizionează cu cele necesare traiului, aceștia fiind nevoiți să-și procure alimente la prețuri

²⁸ Din cronică unor zile istorice, p. 27–28; vezi și colecția „Monitorul oficial” din aprilie-august 1944.

²⁹ Ibidem.

³⁰ „Monitorul oficial”, nr. 122 din 24 mai 1944.

³¹ Culegere de documente și materiale privind istoria României (6 septembrie 1940–23 August 1944). Coordonator Ioan Scurtu, București, 1978, p. 251–252.

³² Arh. St. București, fond. Ministerul de Interne, dosar 7/1944, f. 27–28.

³³ Ibidem, f. 26.

³⁴ 23 August 1944. Documente, vol. II, p. 389.

³⁵ Ibidem, p. 392.

de speculă de pe piață”³⁶. Și la Atelierele C.F.R. Palas — Constanța, preciza o notă din 14 august 1944, muncitorii erau nemulțumiți, deoarece erau „obligați să muncească 10 ore pe zi, iar în caz de alarmă timpul din adăpost li se scade din muncă (...) Alimentele ce li se distribuie de către Serviciul aprovizionare al întreprinderii sînt mai scumpe față de prețurile de pe piață”³⁷. După cum se observă, existau cauze generale, dar și speciale, specifice fiecărei întreprinderi, bine cunoscute de oficialități.

Revine Partidului Comunist Român meritul de a fi acționat pentru clarificarea politică a maselor și de a fi reliefat cauza fundamentală, de esență politică, a deteriorării situației materiale, morale și politice a maselor de oameni și muncii. Încă de la 6 septembrie 1941, Partidul Comunist Român arătase calea de urmat în documentul intitulat *Lupta poporului român pentru libertate și independență națională*: încetarea războiului contra Uniunii Sovietice; răsturnarea guvernului antonescian; lupta împotriva dictatului de la Viena; alungarea din țară a hitleriștilor; constituirea unui guvern „format din reprezentanții tuturor forțelor patriotice” etc.³⁸.

În preajma actului istoric de la 23 August 1944, Partidul Comunist Român s-a adresat în repetate rânduri, poporului român, diferitelor clase și categorii sociale și profesionale, chemându-l la luptă pentru salvarea patriei. Astfel, Buletinul rezumativ alcătuit de Ministerul de Justiție pe perioada 3—9 aprilie menționa că în noaptea de 31 martie/1 aprilie au fost împrăștiate manifeste comuniste în Timișoara, la Școala Politehnică, la Fabrica de tutun și la Corpul de gardă al Comandamentului Militar din gara Domnița Elena. Au fost găsite 28 de manifeste scrise la mașină și litografiate „în care populația nu numai că este îndemnată la acțiuni de răzvrătire, dar califică de crimă atitudinea pasivă de așteptare”. Au mai fost găsite 39 de lozinci scrise cu tuș roșu și 2 exemplare dintr-un manifest în care „elogiind luptele comunismului zise «de eliberare», înfierează lupta inamică”³⁹. La 27 aprilie postul de radio „România liberă” adresa un apel lucrătorilor și funcționarilor, intelectualiilor și marinariilor de a lupta pentru răsturnarea „guvernului de trădători și hitleriști”⁴⁰. O largă circulație a avut *Manifestul Frontului Unic Muncitoresc*, difuzat cu prilejul zilei de 1 Mai 1944, prin care se anunța făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare și se stabileau obiectivele principale ale luptei acesteia⁴¹; au urmat manifeste ale Frontului Unic Muncitoresc de la Întreprinderea Mociornița, de la C.F.R., de la S.E.T.⁴² și alte întreprinderi din Capitală și din țară. La 9 mai publicația ilegală „România liberă” tipărea un apel către femei, din care cităm: „Vă sculați cu noaptea în cap și stați la cozi”, ghionțite și badjocorite, pentru mălai, pine, petrol, pentru hrana mizeră a copiilor și bătrînilor voștri pentru că lăcustele nemțești au răpit tot avutul poporului (...) Sînteți sfîrțecate de bombe fiindcă orașul este înfînat peste tot cu obiective militare pentru mașina de război nemțească (...) Nemții au adus toate nenorocirile, războiul pustitor și bombardamentele groaznice în țară (...) Nu mai prin ieșirea imediată din războiul nemțesc și prin alungarea nemților din țară putem să ne salvăm de la pieirea sigură și să salvăm viața copiilor și familiilor noastre”⁴³. În ziua de 30 mai postul de radio „România liberă” a transmis un apel către marinari și ofițeri, îndemnându-i să se alăture forțele patriotice antihitleriste⁴⁴. Inspectoratul General al Jandarmeriei informa la 3 iunie 1944 despre faptul că au fost găsite manifeste comuniste la uzinele Malaxa din București⁴⁵, un Buletin alcătuit de Ministerul Justiției pentru zilele de 4—12 iunie preciza că au fost descoperite manifeste comuniste în orașul Timișoara⁴⁶, iar cel privind perioada 19—25 iunie semnală asemenea materiale „încendiare” în Arad⁴⁷. Un număr de 5 manifeste comuniste au fost descoperite la 24 iunie în comuna Foeni, județul Timiș—Torontal, prin care „populația, armata și muncitorii sînt îndemnați să treacă la acțiuni de sabotaj în spatele frontului, distrugînd tot ce servește războiul hitlerist”⁴⁸. În emisiunea sa din 18 iulie postul de radio „România liberă” se adresa țăranilor cu următoarele cuvinte: „Nemții voiesc să vă ia recolta și să o ducă în Germania (...) Nu treierați acum. Lăsați totul pe la

³⁶ *Ibidem*, p. 402.

³⁷ *Ibidem*, p. 409—410.

³⁸ *Istoria României între anii 1918—1944. Culegere de documente*. Coordonator Ioan Scurtu, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1982, p. 423.

³⁹ 23 August 1944. Documente, vol. II, p. 199.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 234.

⁴¹ „România liberă”, II, nr. 4 din 26 mai 1944.

⁴² 23 August 1944. Documente, vol. II, p. 241—244.

⁴³ „România liberă”, II, nr. 4 din 26 mai 1944.

⁴⁴ 23 August 1944. Documente, vol. II, p. 272.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 281.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 282.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 300.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 312.

toamnă, căci pînă atunci nemții vor fi izgoniți din țară <...> Nu lăsați pe agenții agricoli să vă rechiziționeze recolta. Atacați vagoanele încărcate. Nu lăsați să plece în Germania nici un bob de grâu”⁴⁹.

O pondere importantă în activitatea Partidului Comunist Român a avut-o munca politică de la om la om, activitatea directă în ateliere, fabrici, în unitățile militare, în școli și facultăți etc.

Buletinul alcătuit de Serviciul Special de Informații în ziua de 5 aprilie 1944, și înaintat Președenției Consiliului de Miniștri menționa: „Partidul Comunist a început să ducă prin agenții săi o intensă acțiune de agitație și propagandă în rîndurile populației pe tema ieșirii României din război și a încheierii unei păci separate cu U.R.S.S. <...> Agenții comuniști fac propagandă îndemnînd populația să nu muncească la rafinăriile (petrolifere pentru nemți)”⁵⁰. Secțiile și posturile de jandarmi erau informate la 13 aprilie de faptul că „recent, Comitetul Central al Partidului Comunist din România a dat instrucțiuni organizațiilor regionale și locale să creeze în cadrul fiecărei formațiuni grupe de acțiune. Aceste grupe, alcătuite din elemente verificate, vor primi misiuni importante de sabotaj, acte de teroare etc.”⁵¹. Nota Serviciului Secret de Informații din 8 iulie 1944 semnală faptul că, datorită activității comunistilor, „muncitorii au căpătat curaj și încredere în dinșii. Ca urmare, la o serie întreagă de fabrici din București muncitorii se organizează folosind nemulțumirile colective”⁵². Documentul semnală: „Și în Ardeal se manifestă o activitate vie a Partidului Comunist”, mai ales la minele de aur Băița, Creditul Minier, Petroșani și Cugir”⁵³.

Desfășurată pe fondul unei stări de spirit foarte agitată, de profundă ură față de războiul hitlerist, propaganda Partidului Comunist Român a avut un rol important în mobilizarea și organizarea forțelor poporului nostru în scopul dezvoltării unei mișcări de rezistență activă și eficientă. Această mișcare a îmbrăcat multiple forme, din rîndul cărora se evidențiază sabotarea mașinii de război, împiedicarea jefuirii țării de către hitleriști.

La 3 aprilie 1944, Președinția Consiliului de Miniștri era informată de Ministerul de Interne că în urma arestărilor și perchezițiilor efectuate „în rîndurile organizației comuniste din Ploiești” s-au găsit „doi saboți care urmau să fie folosiți de membrii a două echipe de sabotaj pentru deraierea unor trenuri militare”⁵⁴. Fiind încredințat la 8 iunie 1944 de faptul că la un comunist din Roznov (jud. Neamț) s-au găsit dinamită și fitil, cu care acesta voia să minceze diferite puncte de la linia ferată, mareșalul Antonescu scria: „Ce sancțiuni i s-au aplicat și ce sancțiune prevede legea?”⁵⁵. Iar pe o altă notă, din aceeași zi, prin care era informat că organizația comunistă din București a hotărît să execute acte de sabotaj la întreprinderile Titan, Rogifer și Vulcan, dictatorul punea următoarea rezoluție: „La primul act de sabotaj, toți vor fi executați”⁵⁶.

Înfruntînd teroarea regimului, riscîndu-și viața, nu puțini muncitori s-au angajat în acțiuni de sabotare a mașinii de război hitleriste, o pondere importantă avînd-o, în cadrul acestora, împiedicarea transporturilor de petrol românesc către linia frontului sau în Germania. Inspectoratul General al Jandarmeriei semnală următoarele acte de sabotaj desfășurate în iunie-iulie 1944: La 25 iunie o cisternă a trenului petrolier care intrase în stația Racoș, pe linia Brașov-Sighișoara, a luat foc, după care incendiul s-a extins la alte 5 vagoane ale trenului, precum și la 3 vagoane aflate în stație. La 13 iulie s-a aprins un vagon cisternă pe sectorul Comarnic-Valea Largă; vagonul incendiat a putut fi desprins de garnitură, dar peste patru ore s-a produs un incendiu în stația Valea Largă, în urma căruia au fost distruse 9 vagoane cu ulei și benzină. La 24 iulie, în gara Cîlăbia, pe linia Buzău-Făurei, a luat foc un vagon cisternă, dar trenul era gol. În aceeași zi în gara Tăbărăști, tot pe linia Buzău-Făurei, s-a semnalat un incendiu la un vagon cisternă, dar și acesta era gol. În noaptea de 24/25 iulie, între Băicoi și Cîmpina au luat foc 3 vagoane cu benzină. Inspectoratul General al Jandarmeriei preciza că, în urma anchetelor întreprinse, a ajuns la concluzia că, în toate cazurile semnalate, exploziile s-au datorat „unor mașini infernale de natură magnetică, montate pe lingă robinet în spatele plăcii de inscripțiune, puse sub cisternă”⁵⁷.

O altă formă de luptă a fost sustragerea de arme din depozitele germane și folosirea lor în luptele de partizani și în timpul insurecției. La 22 iulie 1944, postul de jandarmi Lacu

⁴⁹ *Ibidem*, p. 365–366.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 202.

⁵¹ *Ibidem*, p. 224.

⁵² *Ibidem*, p. 346–347.

⁵³ *Ibidem*, p. 347.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 193–194.

⁵⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9283, f. 80.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, fond. 92, dosar 7685, f. 8–11.

Sărat (județul Brăila) informa că în ziua de 14 iulie s-au furat din pădurea Lacu Sărat, unde se afla un depozit de muniții germane, 16 lăzi cu cartușe⁵⁸. Fenomenul era destul de răspândit de vreme ce organele centrale de Siguranță cereau la 9 august 1944 „să se facă urgente și serioase cercetări pentru identificarea elementelor care se ocupă cu stringerea armamentului, precum și pentru descoperirea depozitelor. Elementele care adună armament și muniții, precum și depozitarii vor fi arestați și deferiți justiției, iar armamentul confiscat”⁵⁹.

Pentru cunoașterea stării de spirit a poporului român, a năzuințelor sale în acea conjunctură politică extrem de grea, de un real folos este urmărirea presei legale, a articolelor trecute „printre foarfecele cenzurii”. Astfel, ziarul „Vremea”, evocând revoluția de la 1848, sublinia meritele lui Simion Bărnuțiu, care „era perfect conștient de raportul între individ și colectivitate, între libertatea individuală și cea națională, una fără alta neputând fi concepute, întrucât ele se condiționează reciproc”. Vizînd neîndoios politica regimului dictatorial și pe conducătorul statului, articolul conchidea: „Poporul e unicul îndreptar, el e cel mai sigur reazim pentru orice conștiință frământată de zbuciumul luptei; poporul e unicul izvor de îndemnuri juste și a-i trăda aceste îndemnuri înseamnă a te trăda pe tine însuși”⁶⁰. Scriitorul Miron Radu Paraschivescu publica la 12 iunie 1944 articolul *Înțelesurile pașoptismului*, din care cităm: „Pașoptismul nu se încheie cu anul 1848. El se recunoaște în măsura în care acest neam caută să iasă dintr-o poziție economică de semicolonie — astăzi cînd nu numai producția economică dar și arta militară este motorizată — și în sfîrșit în măsura în care cărturarii români duc lupta patriotică pentru vechile și mereu recente idealuri: libertate, independență, unitate. Libertate politică și socială în interior: independență în conducerea politicii externe a țării; unire între toți fiii ei, dincolo de orice deosebire de rang social, avere, meserie, credință etc.”⁶¹. Popularizarea idealurilor revoluției de la 1848 și, mai mult decît alt, referirea la situația concretă a României în iunie 1944, constituie fără îndoială un act de curaj, o expresie a unei înalte conștiințe civice, patriotice a intelectualității noastre.

Debarcarea Alianților în Franța la 6 iunie 1944 și deschiderea celui de-al doilea front în Europa a constituit obiectul multor articole în presa românească. Cităm unul dintre acestea, publicat de George Ivașcu sub titlul *Faza hotărîtoare*: „În ziua de 6 iunie, cel de-al doilea război mondial a intrat în faza hotărîtoare. Armate de milioane de oameni, pregătite ani de zile, au așteptat zi de zi tot cu mai multă încordare momentul suprem al uriașei înclăștări (...) prin dezlănțuirea ofensivei în Vest, războiul se apropie de punctul culminant, punct de pe care oricine va putea vedea deslușit cum se limpezesc apele. Pentru această limpezire se bate azi nu numai Europa, ci aproape întreaga lume”. Și pentru că presa hitleristă și cea antonesciană căuta să acrediteze ideea unor grave divergențe între Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite, articolul sublinia: „Însuși faptul dezlănțuirii invaziei constituie suprema dovadă a consensului celor trei conduceri, hotărîte să dea acum asaltul decisiv. Realitatea aceasta este, și ea trebuie privită în fața, deschis, fără a o ocoli și fără a o vedea prin ochelari înșelători”⁶². Evident, apelul era adresat conducătorului statului, sugerîndu-se scoaterea României dintr-un război pe cale de a fi pierdut de Germania.

Într-un moment cînd Franța era ocupată de hitleriști, ziarul „Ardealul” publica articolul *14 iulie, ziua Franței*, cu o evidentă tentă politică: „Națiunea română prezintă națiunii franceze, astăzi înfrîntă și înșingerată, omagiul său de admirație sinceră și nealterată. Ea îi urează din alocul ființei sale zile mai bune și îi exprimă recunoștința pentru binefacerile fără număr ce a primit în cursul istoriei de la sora ei mai mare. Între ele darul cel mai scump și cel mai de preț a fost darul ideii de libertate”⁶³. La rîndul său, Ion Vinea publica articolul *Marselesa*, în care afirma că „deși și-a luat zborul dintr-o singură țară, a devenit cîntecul tuturor națiunilor și, cu toate că a sunat idealul unui singur popor, a exprimat năzuința omenirii întregi, atunci în 1792, și azi și în toate timpurile”⁶⁴. Alacul la adresa Germaniei hitleriste, care călca în picioare drepturile și libertățile popoarelor, era mai mult decît evident.

Fără a intra în detalii, menționăm și un alt aspect al stării de spirit a poporului român, exprimat de oamenii de știință și cultură, profesori și alți intelectuali în cadrul unor memorii adresate conducătorului statului. În aprilie 1944 mai mulți membri ai Academiei Române și profesori la Universitățile din București, Iași și Cluj scriau dictatorului Antonescu: „În actualele împrejurări, tăcerea noastră ar fi o crimă. Avem datoria să rostim răspicat gîndul

⁵⁸ 23 August 1944. *Documente*, vol. II, p. 372.

⁵⁹ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 158.

⁶⁰ Paul Ștefan, *Îndemnul trecutului*, în „Vremea”, XVI, nr. 750 din 21 mai 1944.

⁶¹ „Ecou”, II, nr. 171 din 12 iunie 1944.

⁶² „Vremea”, XVI, nr. 763 din 11 iunie 1944.

⁶³ „Ardealul”, IV, nr. 26 din 16–23 iulie 1944.

⁶⁴ „Curentul”, XVII, nr. 5929 din 18 august 1944.

nostru cinstit, în fața conducătorului statului: războiului nostru cu Rusia, Marea Britanie și Statele Unite trebuie să-i punem de îndată sfârșit (...). Coboriți în stradă și întrebați trecătorii, mergeți în sate și orașe, ascultați glasul poporului. Pretutindeni veți vedea deznădejdea în ochi și auzi același răspuns: NU! Pentru ce să mai luptăm? Interesele vitale ale statului și poporului nostru cer imediată încetare a războiului, oricare ar fi greutățile acestui pas”⁶⁵. Deoarece memoriul a fost confiscat de autorități, la 4 august, intelectualii menționați au înaintat lui Antonescu o copie a acestuia, împreună cu o scrisoare de protest pentru actul de samavolnicie comis de forțele guvernamentale⁶⁶. La 14 august avocații baroului Prahova adresau o scrisoare lui Antonescu în care se arăta: „Cu cît momentul ieșirii din luptă va veni mai curînd cu atît mai bine va fi, căci cu atît mai ușoară va fi situația României la pacea generală”⁶⁷. Ziua de 23 August 1944 l-a surprins pe Mihail Macavei, militant de frunte al Partidului Comunist Român, redactorul unei petiții adresată mareșalului, în timp ce aduna semnături de la mai mulți profesori secundari⁶⁸.

Guvernul încerca să înfrunte opinia publică prin măsuri de teroare, prin amenințări și trimiterea în fața instanțelor judiciare. Raziile deveniseră o practică obișnuită a regimului. Un martor ocular descrie o asemenea rază desfășurată cu puține zile înainte de 23 August 1944 în Cismigiu: „La toate porțile erau postați jandarmi și polițiști. Ieșirea nu era permisă decît prin poarta din colțul străzii Zalomit cu Bulevardul Elisabeta (...). Multimea adunată la poartă se grăbea să scape cît mai repede de control. Mulți au început a vocifera. Poliția nu se grăbea deocamdată. Polițiștii și ofițerii controlau actele. Cîțiva din cei controlați erau dați la o parte, luați sub pază și urcați în mașinile poliției”⁶⁹. Curțile Marțiale țineau aproape zilnic ședințe și pronunțau sentințe dure. Chiar în ziua de 23 august 1944, „Monitorul oficial” publica sentințe ale Curții Marțiale împotriva unor militari acuzați de „nesupunere la chemare și pentru crima de dezertare”, cele mai multe încheiate cu condamnarea la muncă silnică pe viață sau la moarte⁷⁰.

Pentru înțelegerea stării de spirit a armatei este suficient să amintim că soldații cântau chiar în fața ofițerilor: „Mareșale, mareșale / Ai trimis copii în floare / Și acum sînt făr-de-mîini / Făr-de picioare”, și că în 1944, pînă în luna iunie, Curțile Marțiale au condamnat un număr de 20 662 militari, dintre care: 212 pentru insubordonare, 331 pentru părăsire de post, 392 pentru călcare de consemn, 1 812 pentru nesupuneri la incorporare și mobilizare, 15 483 pentru dezertare de la unitățile din interior, 726 pentru dezertare de la unitățile de pe front, 1 706 pentru alte infracțiuni pedepsite pe baza Codului Justiției Militare⁷¹.

Se poate afirma că opinia publică, starea de spirit a poporului român a constituit un factor esențial în accelerarea procesului de fărîrire a sistemului de alianțe preconizat de Partidul Comunist, în care au fost efectiv cuprinse toate clasele și categoriile sociale, toate forțele politice democratice, patriotice, antiblăteriste și care a constituit elementul decisiv al victoriei de la 23 August 1944.

R É S U M É

L'entrée des troupes soviétiques en Roumanie en mars 1944 et la perspective de la transformation du pays en un théâtre de guerre, les bombardements anglais et américains depuis le mois d'avril, la présence de presque un million de soldats allemands, la détérioration de la situation matérielle de la population, la politique du régime dictatorial ont dynamisé l'opinion publique.

Les documents du temps consignent l'hostilité du peuple roumain envers la guerre hitlérienne antisoviétique, envers les troupes allemandes, de certaines actions protestataires contre la politique de la dictature d'Antonescu, la manifestation d'une réelle sympathie pour les Nations Unies. L'opinion publique a influencé les facteurs politiques pour que ceux-ci forment un front commun pour faire sortir la Roumanie de la guerre hitlérienne, la conclusion de l'armistice avec les Nations Unies, le renversement du régime dictatorial et l'instauration d'un régime démocratique.

⁶⁵ 23 August 1944. Documente, vol. II, p. 237–239.

⁶⁶ Ioan Scurtu, *Memoriul intelectualilor români adresat lui Ion Antonescu în aprilie 1944*, în „Forum”, nr. 6/1984, p. 70.

⁶⁷ 23 August 1944. Documente, vol. II, p. 411.

⁶⁸ Mihail Cruceanu, *De vorbă cu trecutul*, București, Edit. Minerva, 1973, p. 241.

⁶⁹ Dumitru Corbea, *Mărturisiri*, București, Edit. Cartea Românească, 1987, p. 95.

⁷⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 196 din 23 august 1944.

⁷¹ Constantin Olteanu, Ilie Ceaușescu, Vasile Mocanu, *Activitatea Partidului Comunist Român în armată. 1921–1944*, București, Edit. Militară, 1974, p. 195.

L'état d'esprit du peuple roumain, sa volonté d'édifier une nouvelle destinée ont constitué un facteur de la plus grande importance dans la garantie de la victoire de 23 Août 1944.

PRECIS

The arrival of the Soviet troops on Romanian territory in March 1944 and the perspective of our country becoming a combat zone, the English and American air raids which had started in April, the presence of about one million German soldiers, the deterioration of the dictatorial regime impelled the public opinion. The documents from that time prove the ostility of the Romanian people towards the anti-Soviet fascist war, towards the German troops and also speak about protest actions against the policy of the Antonescu-dictatorship and about a visible sympathy towards the United Nations. In many ways the public opinion influenced the politician facts in the direction of constituting a common front for Romania's exclusion from the Hitler war, of the armistice with the United Nations, of the abolishment of the dictatorial regime and the return to a democratic one. The frame of mind of the Romanian people, its will to build up a new destiny constituted a fact of major importance in assuring the victory from the 23 rd of August 1944.

23 August 1944 — moment decisiv în năruirea sistemului militar hitlerist în Balcani

NICOLAE CIACHIR

Desființarea Austriei ca stat suveran¹ și membru al Societății Națiunilor de către cel de-al III-lea Reich a periclitat în mod grav echilibrul european și a îngrijorat opinia publică. Înfăptuirea „Anschluss”-ului (martie 1938) reprezenta primul pas agresiv al Germaniei spre estul și sud-estul Europei². Agresiunea continuă și, în ciuda compromisului de la München (septembrie 1938)*, statul cehoslovac dispărea, cea mai mare parte fiind încorporată la același Reich (15 martie 1939), sub denumirea de Protectoratul Boemiei și Moraviei. La 28 martie 1939, fascismul pecetluia înfringerea Spaniei republicane, iar la 7 aprilie 1939, Balcanii erau amenințați și din sud-vest, Italia trecând la ocuparea Albaniei³.

România — prin poziția sa strategică favorabilă în sud-estul Europei, prin resursele sale materiale, în special petrol și cereale, prin resursele sale umane — era menită să joace un rol important în planurile hitleriștilor de cucerire a dominației mondiale și în special în planurile lor de cucerire a Peninsulei Balcanice și de atac împotriva Uniunii Sovietice⁴.

¹ Vezi pt. amănunte: Hugo Hantsch, *Geschichte Österreichs*, II, Graz-Wien, 1968; Jacques Droz, *Histoire de l'Autriche*, Paris, 1946; Erich Zöllner, *Histoire de l'Autriche des origines à nos jours*, Paris, 1966.

² *Marea conflagrație a secolului XX* (sub red. Ion Coman), București, 1974, p. 52.

* Prin arbitrajul de la Viena și a celor două „autonomii”, Cehoslovacia pierde 41 098 km² și 4 800 000 locuitori. Ungariei îi revine un teritoriu de 12 000 km² și o populație de cca 1 milion locuitori; Poloniei îi revine zona Teșen, cu o suprafață de 269 km² (Probleme de politică externă a României — coordonator Viorica Moisuc, București, 1988, p. 195—199).

³ *Historia e Shqipërisë*, II, Tirana, 1965, p. 680.

⁴ Nicolae Ciachir, *Mărturii despre importanța insurecției armate din august 1944*, în „Romnoslavica”, XI (1965), p. 5.